

KS. MARIAN BALWIERZ

IDEA MISJI BOSKIEJ JAKO FAKTU EKLEZJALNEGO W DOKTRYNIE ENCYKLIK MISYJNYCH PAPIEŻY PRZEDSOBOROWYCH

W perspektywie prawie dwóch tysięcy lat historii Kościoła związek papieża z dziełem ewangelizacji świata posiada dosyć swoisty charakter. Owa swoistość polega na ścisłym zespoleniu praktyki z teorią, która zawsze pozostaje na dalszym planie misyjnych inicjatyw papieskich. Z tej racji jedynie całościowe potraktowanie problemu pozwala zachować poprawny obiektywizm w charakterystyce misyjności papieża. Dlatego z reguły wkład tak poszczególnych papieży, jak i papieża w dzieło misyjne Kościoła jest bardziej doceniany w perspektywie historycznej, niż w perspektywie teologii misji¹. Nie dostrzegając tej swoistości, wielu misjologów zbyt surowo ocenia bezpośredni wkład papieży w rozwój dzieła misyjnego Kościoła Chrystusowego, dokonany zwłaszcza w czasach najnowszych². Jak jednak słusznie zauważył P. Chiocchetta, chociaż dokumenty oficjalne papieży przedsoborowych przede wszystkim dotyczą kwestii aktualnych w okresie trwania poszczególnych pontyfikatów, to jednak w całości zawierają one pewną globalną wizję teologiczną problemu misyjnego. Co więcej, wymieniony teolog rzymski podkreśla, iż w świetle uściśleń dokonanych przez Kościół nauczający po ogłoszeniu owych encyklik, ta całościowa wizja teologiczna problemu misyjnego pozostaje bardzo aktualną ideą współczesnej teologii misji³. Nie można poprzestawić przedstawienia nauczania misyjnego Soboru Watykańskiego II, ani papieży posoborowych bez znajomości tego podłoża teologicznego, z którego ono wyrosło. Fundamentem tym bez wątpienia jest myśl teologiczna nauczania papieskiego, zawartego we współczesnych encyklikach misyjnych.

Za najważniejsze encykliki misyjne okresu przedsoborowego powszechnie uważa się pięć dokumentów papieskich opublikowanych w XX w. Są to nastę-

¹ Por. H. Król, *Podręcznik nauki o misjach*, Kraków 1938, 92-152; F. Zapłata, *Dzieło misyjne w nauczaniu Kościoła*, w: tenże, *Współczesne dzieło misyjne Kościoła*, Zeszyty Misjologiczne ATK, t. 1, cz. 1, Warszawa 1974, 131-151, 131-147. O praktycznym charakterze misyjnego nauczania papieży przedsoborowych szerzej wspomina: G. Colazani, *La missionarietà della Chiesa*, Bologna 1976, 50-52, 153-156.

² Ta krytyczna postawa znacznie się potęguje wtedy, gdy misjologowie zwracają uwagę na myśl teologiczną misyjnego nauczania papieskiego (por. A. Retif, *Les Papes contemporaines et la mission*, Paris 1966, 49, 66; Zapłata, art. cyt., 131, 133). Ta krytyczna ocena doktryny przez niektórych badaczy dotyczy zarówno współczesnych encyklik misyjnych (por. P. Chiocchetta, *Chiesa evangelizzata evangelizzatrice*, w: *L'Annuncio del vangelo oggi*, Roma 1977, 123-168, 159), jak i soborowego DM (por. A. M. Henry, *Misje w przeszłości i misje jutra*, w: *Misje po Soborze Watykańskim II*, Płock 1981, 235-254, 235).

³ Por. Chiocchetta, art. cyt., 125. Warto zaznaczyć, iż ojcowie Soboru Watykańskiego II odwołują się aż 21 razy do encyklik misyjnych papieży przedsoborowych w DM i 6 razy w innych dokumentach (KK 17 i 23; DA 2, 11 i 19).

pujące encykliki: *Maximum illud* Benedykta XV, *Rerum Ecclesiae* Piusa XI, *Evangelii praecones* i *Fidei donum* Piusa XII oraz *Princeps Pastorum* Jana XXIII⁴. Następujący schemat dobrze obrazuje decydujące znaczenie tych wypowiedzi papieskich dla najnowszego rozwoju dzieła ewangelizacji narodów. Papież Benedykt XV skierował współczesne dzieło misyjne na tory nowoczesnej pracy misyjnej. Jego następca, papież Pius XI, doprowadził to dzieło do pełnego rozkwitu, zwłaszcza na tzw. terenach misyjnych. Papież Pius XII misyjne dzieło rozkrzewiania wiary umieścił w samym centrum duszpasterskiej działalności Kościoła. W końcu papież Jan XXIII w pełni rozbudził żywotność i odpowiedzialność wszystkich młodych Kościołów lokalnych terenów misyjnych⁵. Już ta bardzo ogólna próba oceny pozwala zaobserwować, iż oficjalne dokumenty papieskie dotyczące działalności misyjnej posiadały w okresie przedsoborowym przede wszystkim charakter praktycznych wskazówek ożywiających konkretne dzieło ewangelizacji narodów. Ta zdecydowana przewaga praktycyzmu nad teorią jest wynikiem tego, że same encykliki misyjne stanowiły jedynie fragment szerszej i bogatszej działalności ich autorów, zmierzających do spotęgowania wysiłków całego Kościoła Chrystusowego, podejmowanych na rzecz dzieła rozkrzewiania wiary⁶. Dlatego też teoretyczne nauczanie misjologiczne nie jest łatwo dostrzegalne w tych dokumentach. Można je jednak doskonale ukazać po metodologicznym pominięciu strony praktycznej tych wypowiedzi papieskich.

Drugim nieodzownym warunkiem właściwego docenienia doktrynalnego znaczenia nauczania papieskiego jest dostrzeżenie właściwych źródeł całej, tak znacznie już dzisiaj rozwiniętej myśli teologicznej. Wielu współczesnych misjologów genezę najnowszej teologii misji próbuje szukać w liście apostolskim *Maximum illud* papieża Benedykta XV. Niewątpliwie jest to spowodowane bardzo popularną opinią, iż właśnie ten dokument papieski należy uważać za pierwszą nowoczesną encyklikę misyjną, będącą zarazem „wielką kartą” misji⁷. Jednakże takie założenie metodologiczne jest mało pomocne w poszukiwaniach prowadzonych na płaszczyźnie teologii misji. Co gorsza może ono nawet uniemożliwić poprawne ujęcie całości zagadnienia ze względu na wprowadzenie niestuszných ograniczeń źródłowych. W perspektywie teologicznej bowiem zasadniczy fundament współczesnej działalności misyjnej został sformułowany przez papieży żyjących w XIX w. Pełny wykaz przedsoborowych dokumentów papieskich, które znacząco oddziaływały na najnowszy rozwój dzieła ewangelizacji narodów, zawiera jeszcze dwie encykliki papieży wcześniejszych

⁴ Teksty polskie tych dokumentów są cytowane według publikacji w dziele: *Breviarium missionum. Wybór dokumentów Kościoła dotyczących dzieła misyjnego* I, Warszawa 1979, 200-216, 235-255, 289-318-339-370. Encykliki *Maximum illud* i *Rerum Ecclesiae* zostały także opublikowane wcześniej w języku polskim (por. K. Bajerowicz, *Orzeczenia papieskie dotyczące dzieł misyjnych. Poszczególne dzieła misyjne*, Poznań 1931, 5-24, 46-71). O ile nie zaznaczono inaczej, przy cytowaniu wypowiedzi papieskich zostaje podany autor i tytuł dokumentu oraz numer odpowiedniej strony ze zbioru *Breviarium missionum*.

⁵ Por. Zapłata, art. cyt., 135, 142n.

⁶ Poza wspomnianym artykułem Zapłaty por.: Z. Zieliński, *Papierstwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, Warszawa 1983, 395-398, 432, 471-478, 519n., 559.

⁷ O liście apostolskim *Maximum illud* jako o pierwszej nowoczesnej encyklice misyjnej m.in. piszą: Chiocchetta (art. cyt., 126); Zapłata (art. cyt., 134n) i pośrednio A. Seumois (*Théologie missionnaire* I, Rome 1973-1978, 31n). O tym samym dokumencie jako o *magna charta missionum* pisze Zapłata (art. cyt.) oraz J. Baumgartner (*Die Ausweitung der katholischen Missionen von Leo XIII bis zum zweiten Weltkrieg*, w: *Handbuch der Kirchengeschichte* VI, 2, red. H. Jedlin, Freiburg-Basel-Wien 1966-1973, 550-597, 581).

do Benedykta XV, a mianowicie encyklikę *Probe nostris* Grzegorza XVI i encyklikę *Sancta Dei Civitas* Leona XIII⁸. Oczywiście zawarta w tych wypowiedziach papieskich myśl teologiczna staje się lepiej zrozumiała jedynie przy uwzględnieniu całej działalności obu papieży odnoszącej się do dzieła rozkrzewiania wiary. Tylko w tym szerokim kontekście bowiem wyraźnie okazuje się, iż ta owocująca do dzisiaj naczelną ideą teologiczną była znana już papieżom żyjącym w XIX w.⁹ Ta fundamentalna dla całej teologii misji myśl papieska dotyczy Bosko-eklezyjalnego wymiaru misji ludu Bożego nowego przymierza.

W nauczaniu misyjnym papieże dziewiętnastowieczni, podobnie jak ich następcy, mieli na uwadze przede wszystkim osiągnięcie konkretnych celów praktycznych. W ich encyklikach misyjnych myśli teologiczne stanowiły jedynie kontekst wypowiedzi o aktualnych problemach działalności misyjnej. Takie myśli rzadko były formułowane dosłownie. Stanowiły one raczej szkielet praktycznego nauczania papieskiego. Ale właśnie owe wyrażone pośrednio myśli teologiczne dotyczące problemu misyjnego zostały przez papieży wypracowane jako niezmiennie zasady prowadzenia działalności misyjnej do końca 1926 r.¹⁰ Późniejsze dokumenty misyjne papieży okresu przedsołoborowego jedynie uściślają i pogłębiają główne myśli misjologiczne Kościoła nauczającego.

Przewodnią ideę teologiczną zawierała nauka o uniwersalizmie zbawienia Chrystusowego. Mniej lub bardziej wyraźnie powraca ona jak refren we wszystkich oficjalnych dokumentach papieskich odnoszących się do problemu ewangelizacji narodów¹¹. Podkreślenie powszechności zbawienia pozwoliło już na przełomie XIX i XX w. Kościołowi katolickiemu uświadomić sobie jasno to, że misja ludu Bożego nie tylko jest faktem charyzmatycznym, ale i faktem eklezyjalnym¹². W nauczaniu o charakterze bardziej teologicznym spowodowała ta świadomość kościelna podkreślenie ponadnarodowego charakteru działalności misyjnej oraz eklezyjalnego wymiaru samej misji. Równocześnie zwrócenie uwagi na związki zachodzące pomiędzy misją a rzeczywistością Kościoła pozwoliło dojrzywać myśli eklezyjologicznej Kościoła. Owocem tej własnej ewolucji jest doktryna Soboru Watykańskiego II. Ojcowie Soboru zaakceptowali dotychczasowe nauczanie oficjalne o dynamizmie kościelnym, ale przede wszystkim zasadniczo je pogłębili i scalili¹³. W kontekście misjologicznym ten wolno dojrzewający dynamizm eklezyjologii spowodował dyskusję na temat celu i metod prowadzenia działalności misyjnej. Dyskusja ta najpierw skoncentrowała się wokół problemu adaptacji przepowiadania misyjnego do elementów prawdy i dobra, obecnych w kulturach niechrześcijańskich. Ten

⁸ Por. J. Glazik, *Missionsencyklien w: Lexikon für Theologie und Kirche VII*, red. J. Höfer — K. Rahner, Freiburg 1957-1967², kol. 461. Zob. teksty tych dokumentów w języku polskim: *Breviarium missionum I*, 140-147-154. Również te wypowiedzi papieskie będą cytowane zgodnie z zasadą podaną powyżej w przyp. nr 4.

⁹ Por. Zieliński, dz. cyt., 189n., 316-324.

¹⁰ W tym roku została ogłoszona przez papieża Piusa XI encyklika *Rerum Ecclesiae*, w której zostały zebrane wspomniane zasady. Historycy odnotowują ich niezmiennosc (por. Zieliński, dz. cyt., 478).

¹¹ Por. Król, dz. cyt., 24.

¹² Por. A. Laurentin, M. J. le Guillou, *Misja jako temat w eklezyjologii*, Concilium P 1-10 (1965/6) 226-258, 230. Autorzy ci odnotowują proces analogiczny do wspomnianego w łonie ruchu ekumenicznego i podkreślają jego powiązanie z kontekstem misyjnym. Wydaje się, że wcześniej od protestanckiego ruchu ekumenicznego doświadczenie takie przeżył Kościół katolicki. Świadczy o tym właśnie ewolucja jego oficjalnej teologii misji.

¹³ Owo powiązanie najbardziej uwidacznia się w nauczaniu o klerze autochtonicznym. Por. A. Seumois, *Spoleczność chrześcijańska. DM 15-18*, w: *Misje po Soborze*, 152-164, 156.

szczegółowy problem poruszają wszystkie encykliki misyjne papieży XX w.¹⁴. Dalszym etapem tej dyskusji było pogłębiające scalanie problematyki misji kościelnej w oficjalnym nauczaniu o procesie ewangelizacji. Chociaż ten etap procesu dojrzewania teologii misji zasadniczo rozwinął się dopiero w dyskusjach posoborowych, to jednak nauczanie już ostatnich encyklik misyjnych opublikowanych przed Soborem Watykańskim II zawierało wyraźne myśli zapowiadające ten właśnie kierunek ewolucji misyjnej doktryny Kościoła. Jednakże ojcowie soborowi nie poruszyli istotnych zagadnień tematu ewangelizacji¹⁵. Problem ten został zgłębniony dopiero w wypowiedziach dotyczących istotnych elementów realizowanej odnowy Kościoła posoborowego.

W świetle powyższych obserwacji wstępnych pozostaje oczywistym faktem to, iż Kościół w XIX i XX w. posiadał to samo zasadnicze podejście do działalności misyjnej, jakie przyjął ten sam Kościół w czasach apostołskich. Już w pierwszych wiekach historii chrześcijaństwa praktyka apostołska wyprzedzała teorię misji¹⁶. Podobnie było w czasach najnowszych. Świadczy o tym chociażby rozwój Papieskich Dzieł Misyjnych. Z ruchu o wybitnym charakterze charyzmatycznym stopniowo przekształciły się one w rzeczywistość eklezyjalną, służącą realizacji powszechnego obowiązku ewangelizacji narodów¹⁷. Jak już odnotowano powyżej, ta sama zasada kształtowała także wkład papieży przedsoborowych w misyjne dzieło Kościoła. Uwzględnienie tej zasady przy całościowym ujęciu nauczania papieskiego omawianego okresu, pozwala wyraźnie dostrzec ideę wiodącą tej doktryny. Jest to myśl o misji Boskiej powierzonej całemu Kościołowi, który dla zrealizowania swego posłannictwa akomoduje się we wszystkich kulturach. Za najbardziej zasadnicze elementy składowe tego twierdzenia należy uznać myśli teologiczne najwcześniej ujawniające się w przedsoborowym nauczaniu papieskim o misjach. Do takich idei bez wątpienia należą spostrzeżenia dotyczące religijnego charakteru działalności Kościoła misyjnego, jej wymiaru eklezyjalnego oraz Boskiego pochodzenia Jego misji. Fundamentem teologii misji jest podkreślenie przez Kościół silnych związków istniejących pomiędzy wiarą a posłannictwem ludu Bożego. Dlatego na tym fakcie należy najpierw skoncentrować uwagę przy próbie bliższej analizy przedsoborowych wypowiedzi papieskich na temat trzech wspomnianych znamion misji Boskiej ujętej w jej wymiarze eklezyjalnym.

I. WIARA A RELIGIJNY CHARAKTER DZIAŁALNOŚCI MISYJNEJ

W czasach najnowszych na istnienie nierozzerwalnych związków pomiędzy wiarą a posiadającym jedynie wymiar religijny posłannictwem Kościoła Chry-

¹⁴ Por. Chiocchetta, art. cyt., 163.

¹⁵ Chiocchetta, (art. cyt., 141) słusznie zauważa, iż to długie pomijanie tematu ewangelizacji w oficjalnym nauczaniu papieskim o działalności misyjnej było spowodowane jego znikomą przydatnością praktyczną w owych czasach.

¹⁶ Por. A. Harnack, *The Mission and Expansion of Christianity in the First Three Centuries*, New York 1962, 368, 399, 512n; W. Myszor, *Idea misyjna w greckiej apologetyce II wieku*, w: W. Kowalak (red.), *Materiały sympozjum misjologicznego 1975-1976*, Zeszyty Misjologiczne ATK, t. III, red. W. Kowalak, Warszawa 1978, 202-218, 203.

¹⁷ Por. *Papieskie dzieła misyjne. Statuty*, Warszawa 1981, 25n; Bajerowicz, dz. cyt., 95-100, 129-131, 147-150.

stusowego znaczną uwagę zwrócił już papież Grzegorz XVI. Zgodnie ze wspomnianą na wstępie zasadą, głównie przejawiało się to w jego działalności o charakterze praktycznym. Fakt ten odnotowali nawet historycy, przeważnie przecież tak bardzo zainteresowani przede wszystkim w polityce papieżstwa. Piszą oni o wielkiej gorliwości tego papieża w wypełnianiu powinności religijnej oraz o tym, że działalność misyjna stanowiła ulubione pole tej jego aktywności¹⁸. Wspomniany fakt znalazł również odpowiednie odbicie w nauczaniu doktrynalnym tego papieża.

W encyklice *Probe nostris* z dnia 15 VIII 1840 r., Grzegorz XVI usilnie zaleca wspólną troskę hierarchii o aktualne sprawy Kościoła. Przy wypełnianiu tego obowiązku nikt nie powinien upadać na duchu, albowiem przez realizujących go ludzi działa sam Jezus Chrystus. „On to — poucza papież — umacniając głosicieli Ewangelii i szafarzy sakramentów, powiedział: «Oto Ja jestem z wami po wszystkie dni aż do skończenia świata» (Mt 28,20b). A owoce obietnicy Bożej, których nigdy nie brakowało w Kościele i nigdy nie zabraknie (...), ujawniają się (...) w rozkrzewianiu religii wśród tylu udrek i niebezpieczeństw (...). W rzeczy samej — żeby poruszyć sprawę misji apostolskich — jakże wielki dają Nam i całemu Kościołowi powód do radości obfite owoce tych misji, postępy wiary w Ameryce, w Indiach i w innych zwłaszcza krajach pogańskich”¹⁹. W wypowiedzi tej papież Grzegorz XVI wskazuje na to, że przestrzenne rozszerzanie się wiary katolickiej w świecie jest rezultatem prowadzonej przez Kościół działalności misyjnej. Jednakże myśl teologiczna tego papieża zdaje się sięgać znacznie głębiej, niż proste stwierdzenie tego faktu.

W omawianym fragmencie wypowiedzi papieża Grzegorza XVI zostają cytowane niektóre słowa z ostatniego nakazu zmartwychwstałego Pana (por. Mt 28,18-20). Należy więc wnioskować, że fakt rozszerzania się wiary dzięki misyjnej działalności Kościoła, autor encykliki *Probe nostris* rozumiał jako skutek realizacji przez tenże Kościół posłannictwa, jakie otrzymał on od swojego Boskiego Założyciela. To zaś grzegorzowe ujęcie powiązań między ostatnim nakazem Jezusa Chrystusa a misyjną działalnością Kościoła pozostało stałą myślą przewodnią całego nauczania papieskiego na ten szczegółowy temat misjologiczny w okresie przedsoborowym. Naturalnie następcy tego papieża, powracając do jego myśli, znacznie ją pogłębili i uściślili.

Zgrabną syntezę konsekwencji teologicznych wskazanej myśli grzegorzowej przedstawił papież Benedykt XV w liście apostolskim *Maximum illud*. W początkowym zdaniu tego dokumentu stwierdza on, iż „największe i najświętsze to zadanie, które Pan nasz Jezus Chrystus zlecił uczniom tuż przed swym odejściem do Ojca mówiąc: «Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu» (Mk 16,15), nie miało bynajmniej zakończyć się śmiercią Apostołów, lecz ma trwać przez wieki aż do skończenia świata (...). Toteż od chwili, gdy «oni poszli i głosili wszędzie Słowo Boże» (Mk 16,20), Kościół pamiętając o Boskim rozkazie, nigdy jeszcze na przestrzeni wieków nie przestał posyłać

¹⁸ Por. Zieliński, dz. cyt., 189n.

¹⁹ Grzegorz XVI, *Probe nostris*, 142. Myśl tego papieża o Jezusie Chrystusie jako pierwszym i największym ewangelizatorze została szeroko pogłębiona przez dzisiejszą teologię misji. Por. S. Do Giorgi, *Dimensione cristologica dell'evangelizzazione*, w: *L'Annuncio*, 89-122; G. W. Peters, *Jesus of Nazareth — the First Evangelizer*, w: *Salvation in Christianity and other Religions*, *Studia missionalia* 29 (1980) 105-124; J. Lopez-Gay, *Trynitarny, chrystologiczny i pneumatologiczny wymiar misji*, w: *Elementy misjologii*, 47-62, 50-56; J. Krucina, *Ewangelizacja — odnowione imię całej działalności Kościoła*, w: *Ewangelizacja*, red. J. Krucina, Wrocław 1980, 55-76, 70-72.

do wszystkich części świata zwiastunów i przekazicieli nauki otrzymanej od Boga i zbawienia wiecznego, które Chrystus zgotował rodzajowi ludzkiemu²⁰.

Poza myślami o ciągłości czasowej i o apostołskości misji trwającej w Kościele, zacytowane słowa papieskie wskazują także na zbawienie Chrystusowe jako będące najważniejszą wartością przekazywaną dzięki zdecydowanemu podjęciu trudów misjonarskich. Wskazanie tych przymiotów misji realizowanej przez kościelne dzieło ewangelizacji narodów wydaje się być bezpośrednią konsekwencją teologiczną podkreślenia jeszcze przez papieża Grzegorza XVI religijnego charakteru katolickiej działalności misyjnej.

Idea ciągłości czasowej misji realizowanej przez różnych ewangelizatorów nie jest oryginalną myślą papieża Benedykta XV. Z łatwością można ją odnaleźć we wspomnianym nauczaniu Grzegorza XVI o Chrystusie umacniającym głosicieli Ewangelii i szafarzy sakramentów. Jeszcze wyraźniej przed Benedyktem XV uczył o tym samym papież Leon XIII, który stwierdza, że okazywanie pomocy misjom świętym zawsze było praktykowane w historii Kościoła²¹. Podejmując zatem tę myśl misyjnego nauczania swoich poprzedników, Benedykt XV mógł z całą stanowczością stwierdzić w zacytowanej powyżej wypowiedzi, iż Kościół, który zawsze pamiętał o swoim posłannictwie otrzymanym od zmartwychwstałego Pana, zawsze też wysyłał misjonarzy mających we wszystkich częściach świata przekazywać zbawienie Chrystusowe. Uściślając to nauczanie, papież Pius XI powiedział, iż fundamentalnym źródłem owej ciągłości misji w Kościele jest sukcesja apostołska biskupów. Na zasadzie tej sukcesji nie tylko następca świętego Piotra, ale i wszyscy biskupi świata mają obowiązek troszczenia się o nieustanne wypełnianie misyjnego nakazu Chrystusa przez rozkrzewianie wiary katolickiej w świecie²².

Obie wskazane myśli swoich poprzedników podejmuje we własnym nauczaniu misyjnym papież Pius XII. Najpierw w encyklice *Evangelii praecones* przypomina on, iż misjonarze mają powierzone zadanie zanoszenia wszędzie Królestwa Boskiego Odkupiciela, któremu została dana wszelka władza na niebie i na ziemi²³. Następnie w swojej drugiej encyklice misyjnej, *Fidei donum*, papież ten pogłębia teologiczne uzasadnienie współodpowiedzialności biskupów za dzieło ewangelizacji narodów. Łącząc myśl Piusa XI o sukcesji nakazu misyjnego Chrystusa z myślą Benedykta XV o niewygaśnięciu misji do wszystkich narodów przy śmierci ostatniego z Apostołów, Pius XII poucza, że ta współodpowiedzialność za misyjny urząd apostołski jest elementem urzeczywistniającym katolicką naturę Kościoła Chrystusowego²⁴.

W końcu papież Jan XXIII zastosował nie tylko do biskupów i misjonarzy, ale także „do apostołów miejscowego pochodzenia” to szczegółowe nauczanie swoich poprzedników o misji realizowanej w Kościele. Przy tej okazji kapitalnie powraca on do Grzegorzowej myśli o „niezawodnych obietnicach Boskiego Mistrza, zawartych w tych oto słowach: «A oto ja jestem z wami po wszystkie

²⁰ Benedykt XV, *Maximum illud*, 200.

²¹ Por. Leon XIII, *Sancta Dei Civitas*, 153.

²² Por. Pius XI, *Rerum Ecclesiae*, 239.

²³ Por. Pius XII, *Evangelii praecones*, 299. Słowa tego papieża są wyraźnym echem nauczania o religijnym charakterze katolickiej działalności misyjnej nie tylko Benedykta XV, ale także Grzegorza XVI.

²⁴ Por. Pius XII, *Fidei donum*, 328n. Warto odnotować, iż w tym tekście po raz pierwszy nauczanie papieskie korzysta nie tylko z synoptycznej wersji nakazu misyjnego, ale i z wersji Janowej (J 20,21).

dni aż do skończenia świata» (Mt 28,20b)²⁵. Trwałym dorobkiem tego nurtu nauczania papieskiego jest wprowadzenie do teologii misji dwóch myśli. Jedną z nich znacznie akcentuje pierwszeństwo zbawczo-religijnego charakteru misji Kościoła przed jej charakterem kulturotwórczym²⁶. Druga myśl rozwija eklezjologiczne nauczanie o kolegialności kościelnej posługi biskupiej²⁷. To właśnie z tej ostatniej myśli przedsoborowego nauczania papieskiego o problematyce misyjnej wynikają wszystkie dalsze wypowiedzi Kościoła nauczającego na ten temat eklezjologiczny.

Zacytowane powyżej słowa papieża Benedykta XV wiążą charakter apostołski religijnego posłannictwa Kościoła z faktem kontynuowania przez współczesnych misjonarzy tego samego trudu, który po raz pierwszy z rozkazu Jezusa Chrystusa podjęli Apostołowie. Jednakże to połączenie nie tyle zdaje się być istotą, co raczej skutkiem apostołskiego charakteru misji przez Boga powierzonej Kościołowi. Z najnowszych wypowiedzi Kościoła wynika bowiem niezbicie, iż istotą tego związku jest całkowite podporządkowanie wierze samego procesu kościelnej działalności misyjnej. Taka idea znajduje się już w nauczaniu papieża Grzegorza XVI, który gorliwość współczesnych apostołów misyjnych łączy nie tylko z wiarą będącą celem ich działalności, ale także z wiarą będącą jedynym środkiem naprawę służącym owej działalności wynikającej z miłości chrześcijańskiej²⁸. Konsekwentnie, w pojęciu teologicznym nie tylko służącej, ale i posługującej się wiarą misyjnej działalności chrześcijańskiej, zostaje bez wielkich dyskusji zaakcentowane to, że w Kościele owa działalność jest rodzajem apostolatu. Najlepiej — chociaż także w sposób pośredni — stopniowy rozwój idei apostołskiej w teologii misji obrazuje delikatna ewolucja odpowiedniej terminologii papieskiej²⁹.

Innym rezultatem podporządkowania wierze samego procesu kościelnej działalności misyjnej jest bardzo popularna w przedsoborowej teologii misji

²⁵ Jan XXIII, *Princeps Pastorum*, 343. W tym samym kontekście zarówno Jan XXIII, jak i Grzegorz XVI cytują J 16,33. Odnotowany zwrot misyjnego nauczania papieskiego w kierunku biblijnej myśli Janowej świadczy o stopniowym pogłębianiu teologicznym doktryny Kościoła, albowiem czwarta ewangelia uchodzi dzisiaj za skryptyrystyczny traktat z dziedziny teologii misji (por. J. Painter, *John: Witness and Theologian*, London 1979², 15, 134-137).

²⁶ Wyraźną syntezę tego nauczania podał papież Jan XXIII w encyklice *Princeps Pastorum*, 350: „Kościół (...) nie uznaje za własną jednej wyłącznie kultury (...) Posłannictwo bowiem powierzone Kościołowi ma (...) przede wszystkim na względzie to mianowicie, co wiąże się przede wszystkim z religią i wiecznym zbawieniem ludzi”.

²⁷ To twierdzenie najbardziej wyraźnie przedstawił papież Pius XII w encyklice *Fidei donum*, 328.; por. R. Rweyemamu, *Il XXV anniversario dell'enciclica «Fidei donum». Il contesto storico della Chiesa in Africa*, Euntes Docete 35 (1982) 449-479, 453n. Nie tylko — jak słusznie zauważa Y. Congar (*Zasady doktrynalne DM 2-9*, w: *Misje po Soborze*, 88-113, 105, przyp. nr 61) — dyskutanci soborowi powoływali się na te wypowiedzi papieskie. Do nich odsyłał także ojcowie soborowi wtedy, gdy oficjalnie uczą o kolegialności posługi biskupiej (por. KK 23 z przyp. nr 33; DB 6 z przyp. nr 7). Ciekawe sprostowanie odnośnie do znaczenia encyklik misyjnych dla rozwoju idei kolegium biskupiego czyni Głazik (art. cyt., 461).

²⁸ Ujmując tę ideę we współczesnej mu terminologii opartej na eklezjologicznym nauczaniu o Kościele wojującym, Grzegorz XVI poucza w encyklice *Probe nostris*, 142n.: „w naszych czasach szerokie zatacza kręgi (...) gorliwość mężów apostołskich, którzy (...) uzbrojeni jedynie w tarcze wiary (...), a także płonąc ogniem miłości (...) starają się pozyskać siedzących w ciemności i w cieniu śmierci, aby przyprowadzić ich do światła i życia wiary katolickiej”. Przed wspomnianym Benedyktem XV na wynikający z tego faktu skutek w postaci nieustannej kontynuacji trudów apostołskich przez misjonarzy Kościoła wskazał już Leon XIII (*Sancta Dei Civitas*, 148).

²⁹ Od określenia „misje apostołskie” (Grzegorz XVI, *Probe nostris*, 142, 144; Leon XIII, *Sancta Dei Civitas*, 151, 153), przez terminy „dzieło apostołskie”, którym są „misje zagraniczne” (Benedykt XV, *Maximum illud*, 200-202) i „najwznioślejsza działalność apostołska” (Pius XI, *Rerum Ecclesiae*, 240n), papieże przechodzą do mowy o „misji apostołskiego Urzędu Kościoła” (Pius XII, *Fidei donum*, 328). Por. Seumoïs, *Théologie I*, 125.

papieży myśl o tym, że jednym z naczelných celów eklezjalnego apostołatu misyjnego pozostaje rozszerzanie wiary katolickiej w świecie. Idea ta powraca jak refren w nauczaniu wszystkich encyklik misyjnych z tego okresu³⁰. Naturalnie takie powroty nie są tylko mechanicznym powtarzaniem wypowiedzi poprzedników, ale raczej subtelnym ich zgłębianiem. Podejmując zatem grzegorzową myśl o misji apostołskiej, której istotą i celem jest wiara katolicka, jego następcy zauważają najpierw, że całe apostołskie dzieło rozkrzewiania wiary jest poruszane misteryjnym działaniem Ducha Świętego. Ta działalność gwarantuje także owemu dziełu jego ostateczną skuteczność³¹.

Bezpośrednim elementem pobudzającym troskę papieża i biskupów o rozkrzewianie wiary w współczesnych im czasach pozostaje misyjny nakaz zmarłego wstającego Jezusa Chrystusa³². Dlatego, jak wskazuje na to starożytna praktyka Kościoła Chrystusowego, apostołat misyjny nie jest istotnie związany z jurydyczno-terytorialną strukturą ludu Bożego Nowego Przymierza. Tym bardziej prowadzenie działalności misyjnej nie jest istotnie związane z tylko jednym stanem kościelnym, mianowicie ze stanem zakonnym³³. Co więcej, również głównym zadaniem poszczególnego apostoła misyjnego nie może być troska o jakiegokolwiek dzieło świeckie. Tym głównym zadaniem każdego misjonarza zawsze i wszędzie jest bowiem przede wszystkim „troska o (...) wieczne zbawienie własne i innych”³⁴. Łatwo dostrzec, że za tymi szczegółowymi myślami teologicznymi przedsoborowej doktryny papiewa znajdują się dwie bardziej zasadnicze idee. Pierwszą z nich jest fundamentalnie opracowany w liście apostołskim *Maximum illud* temat rozkrzewiania wiary katolickiej na całej ziemi poprzez zakładanie Kościołów autochtonicznych³⁵. Drugą ideą zasadniczą tego nauczania jest myśl o zdecydowanym pierwszeństwie zbawienia w apostołskim dziele ewangelizacji narodów.

Po raz pierwszy w przedsoborowym nauczaniu papieskim o misjach wyraźnie połączył ideę zbawienia z kościelną działalnością misyjną papież Leon XIII. W encyklice *Sancta Dei Civitas* czyni on na ten temat trzy krótkie, ale zasadnicze afirmacje. Ludzi dotychczas błędzących i pozostających pod władzą śmierci misyjne dzieło rozkrzewiania wiary przemienia w uczestników zbawienia wiecznego. Dlatego apostołska działalność misyjna dotyczy w swojej istocie tego zbawienia dusz, które Odkupiciel nasz uważał za tak ważną sprawę, iż położył za nią duszę swoją. Z tej zaś racji każdy chrześcijanin, który wspomaga katolickie dzieło misyjne, „staje się pomocnikiem Boga w zbawianiu bliźnich”³⁶. Wyciągając z tego nauczania wszystkie możliwe konsekwencje praktyczne, przedsoborowi następcy Leona XIII nigdy już więcej nie podjęli wprost tego przebogatego tematu teologicznego. Niemniej dokonali oni kilku dosyć zasadniczych uściśleń tej specyficznej myśli Kościoła Nauczającego.

Najpierw papieże jeszcze dokładniej opisali ścisłe związki zachodzące pomiędzy zbawieniem a wiarą. W ich nauczaniu od wspomnienia realizacji prawdziwej troski o wieczne zbawienie pogan dzięki doprowadzeniu ich do wiary,

³⁰ Brak dosłownych sformułowań w encyklice *Fidei donum* nie zaprzecza tej opinii, albowiem z kontekstu łatwo wywnioskować, że taką właśnie ideę Pius XII zawarł w terminach: „rozszerzanie światła prawdy”, „wzrost wiary” i „rozwój wiary” (*Fidei donum*, 319, 324, 326).

³¹ Por. Leon XIII, *Sancta Dei Civitas*, 148; Benedykt XV, *Maximum illud*, 202, 216.

³² Por. Pius XI, *Rerum Ecclesiae*, 329.

³³ Por. Pius XII, *Evangelii praecones*, 310.

³⁴ Jan XXIII, *Princeps Pastorum*, 352.

³⁵ Por. Chiochetti, art. cyt., 126.

³⁶ Por. Leon XIII, *Sancta Dei Civitas*, 152-154 (słowa cytowane: 154).

poprzez wzmiankowanie misjonarskiej gorliwości o wiarę i zbawienie dusz, dochodzi do pośredniego utożsamienia dobrodziejstw Boskiej wiary z nowiną zbawienia³⁷. Ta ewolucja doprowadza misyjne nauczanie papieskie do innej ciekawej myśli, która również nigdy nie została poddana właściwej dyskusji w okresie przedsoborowym. Jest to myśl o misyjnym wymiarze Krzyża, w którym jest całe zbawienie³⁸.

Równoległe z tymi myślami powoli dojrzewa także inna idea papieskiej teologii misji. Jest to nauczanie o ścisłej łączności zachodzącej pomiędzy zbawcą misją Kościoła i jego powszechnością. Po raz pierwszy mimochodem wspomina o tym fakcie teologicznym papież Benedykt XV³⁹. Zasadniczo pogłębia tę jego myśl ze strony teologicznej dopiero papież Jan XXIII, który stwierdza, że Kościół nie istnieje w jednej tylko kulturze, ponieważ jego poświadczenie wiąże się przede wszystkim z wiecznym zbawieniem ludzi. Takie dzieło zbawcze koniecznie musi być realizowane przez wszystkie elementy struktury Kościoła. Dlatego wszystkie elementy tworzące Kościół Chrystusowy muszą nieodzownie uczestniczyć w realizacji jego misji. Ostatnim etapem tej refleksji Janowej jest wspomniana powyżej myśl o wpływie na działalność misjonarzy zbawienia zarówno nich samych, jak i innych ludzi⁴⁰. To Janowe wyprowadzenie powszechności obowiązku misyjnego trwającego w Kościele z powszechności Chrystusowego zbawienia w okresie przedsoborowym stanowi najbardziej teologiczne uzasadnienie twierdzenia o tym, że cały Kościół jest misyjny.

Przyznać należy, iż bardzo szeroki problem związków misji ze zbawieniem zaledwie jest sygnalizowany w przedsoborowym nauczaniu misyjnym papieży. Ale przyznać także trzeba, że wspominając zasadnicze myśli tego tematu, Kościół już w okresie przedsoborowym dochodzi do tej jego idei wiodącej, którą w pełni uświadomił sobie dopiero w okresie realizacji reform Soboru Watykańskiego II. Tą ideą wiodącą jest twierdzenie, iż nieustannie należy zbawiać świat, aby zbawić siebie samego⁴¹. Oba zaobserwowane fakty zdają się posiadać to samo źródło. W teologicznym kontekście traktującym o związku misji i zbawienia papież przede wszystkim snują refleksję o wynikającym z posiadania wiary obowiązku uczestniczenia w działalności misyjnej Kościoła⁴². Takie rozłożenie akcentów jest jeszcze jedną bezpośrednią konsekwencją tego, że papieży przedsoborowi byli zainteresowani nie tyle w tworzeniu teologii misji, co raczej w zaradzeniu aktualnym potrzebom misyjnego dzieła ewangelizacji narodów.

³⁷ Por. Benedykt XV, *Maximum illud*, 203; Pius XI, *Rerum Ecclesiae*, 253; Pius XII, *Fidei donum*, 319.

³⁸ Por. Pius XII, *Fidei donum*, 320. Papież Grzegorz XVI (*Probe nostris*, 143) cytuje słowa Leona Wielkiego o budowaniu religii na fundamencie Krzyża. Można je uważać za pośrednią zapowiedź tematu: „Działalność misyjna a zbawienie”, zgłębnionej jednak dopiero przez Leona XIII.

³⁹ Por. Benedykt XV, *Maximum illud*, 205.

⁴⁰ Por. Jan XXIII, *Princeps Pastorum*, 350 (częściowo zacytowane powyżej w przyp. nr 26), 352 (por.: powyżej, przyp. nr 34), 355. Terminologia tych wypowiedzi nadal ściśle wiąże się z eklesjologiczną ideą Kościoła wojującego. Zaznaczyć także należy, iż wiele z tych myśli zawiera już *List apostolski do przelożonych nad misjami w Chinach* napisany przez Piusa XI dnia 15 czerwca 1926 r. (por. Bajerowicz, dz. cyt., 72-78, 74). Drugim źródłem tego nauczania Jana XXIII są niewątpliwie wypowiedzi jego bezpośredniego poprzednika o katolickości Kościoła, będącej źródłem ducha misyjnego (por. Pius XII, *Evangelii praecones*, 291; tenże, *Fidei donum*, 329).

⁴¹ Por. Henry, art. cyt., 253. O złożoności problemu związków misji ze zbawieniem może świadczyć to, że Seumois poświęca temu zagadnieniu trzeci tom swej pracy *Théologie missionnaire*, Rome 1974. Prawdą tą zajmuje się także H. Rzepkowski, *Komentarz*, w: *Misje po Soborze*, 297-349, 313-321.

⁴² Por. Rweymamu, art. cyt., 452n.

W okresie przedsoborowym ewolucja myśli Kościoła o ścisłych związkach misyjnego posłannictwa Kościoła z wiarą polegała na uściśleniu nauczania papieskiego o ciągłości czasowej misji, jej wymiarze apostołskim oraz jej łączności ze zbawieniem Chrystusowym. Bezpośrednim skutkiem tej ewolucji było także subtelne dojrzwawanie nauczania papieskiego o eklezjalnym wymiarze działalności misyjnej oraz o boskim charakterze misji. Pozostaje zrozumiałym faktem, że przy znacznym nastawieniu praktycznym papieskich wypowiedzi o problemie misyjnym, bardziej wnikliwie został w nich uwzględniony mniej teoretyczny rozwój zagadnienia eklezjalnego wymiaru działalności misyjnej.

II. EKLEZJALNY WYMIAR DZIAŁALNOŚCI MISYJNEJ

Zainteresowanie się istotnym powiązaniem działalności misyjnej z wiarą nierozzerwalnie powoduje zwrócenie uwagi na teologiczną ideę dynamizmu zbawczego. Wiara bowiem nie tylko nadaje cały dynamizm procesowi rozwoju i integracji ludzkiej osobowości. Ona również nadaje cały dynamizm procesowi współpracowania człowieka z Bogiem przy odnawianiu ludzkich kultur, w których dzieje się historia zbawienia⁴³. W kontekście ekonomii zbawienia ta idea dynamizmu rozwojowego wiary nierozzerwalnie łączy się z myślami o procesie wcielania się zbawienia w historię, czyli inaczej z myślami o procesie budowania Kościoła poprzez realizację misyjnego nakazu zmartwychwstałego Pana. Dynamizm rozwojowy wiary kształtuje zatem prawdziwą naturę misji Kościoła realizowanej przez dzieło ewangelizacji narodów. Jak bowiem słusznie zauważył już P. Parente, Kościół w swojej misji historycznie kontynuuje cały wymiar dynamiczny Wcielonego Słowa Bożego, czyli Jezusa Chrystusa⁴⁴. Te szczególne myśli teologiczne nie mogły naturalnie zostać całkowicie pominiętymi w przedsoborowych wypowiedziach papieskich na tematy misyjne. W posiadających przede wszystkim charakter praktyczny tego rodzaju wypowiedziach Kościoła Nauczającego, teologiczna idea dynamizmu rozwojowego wiary przybrała formę bardziej konkretnych myśli o eklezjalnym wymiarze działalności misyjnej.

We wspomnianej już encyklice *Probe nostris* papież Grzegorz XVI poucza, iż najlepszym środkiem obrony Kościoła atakowanego przez wroga piekielnego jest zjednoczenie się razem wiernych w staraniach o pozyskanie wszystkich ludzi dla Chrystusa. Członkowie Kościoła podejmują ów trud apostołski, ponieważ ich wolę pobudza pragnienie rozkrzewiania wiary katolickiej⁴⁵. Zawartą w tym nauczaniu ideę zależności dynamizmu kościelnego od misji rozkrzewiania wiary doskonale zrozumiał papież Leon XIII, który uczynił z niej jedną

⁴³ Por. o wierze kształtującej dynamizm rozwoju: a) ludzkiej osobowości: E. Ożóg, *Funkcja wiary w psychicznym rozwoju człowieka, w: Otwarcie w wierze*, red. R. Darowski, Kraków 1974, 96-115, 98-102, 114; B. Häring, *L'Esperienza di Dio, fonte di dinamismo*, Spiritualità Missionaria 6/1 (1977) 11-28, 15; b) poszczególnych kultur: Ch. H. Kraft, *Christianity in Culture*, New York 1979, 382-385. Ów dynamizm rozwojowy (*el dinamismo generativo*) wiary doskonale prezentuje się w osobie Matki Kościoła; por. A. M. Javierre, *Maria, Madre y Maestra*, Ephemerides Mariologicae 1/30 (1980) 85-102, 99n.

⁴⁴ Por. P. Parente, *Le Missioni Cattoliche nella luce della Processione del Verbo*, Euntes Docete 1 (1948) 3-14, 12n; E. Ruffini, *Il battesimo nello Spirito*, Torino 1975, 311, 324n.

⁴⁵ Por. Grzegorz XVI, *Probe nostris*, 145n.

z naczelných zasad życia i działalności Kościoła Chrystusowego. Wytyczając nowe kierunki rozwoju katolicyzmu, papież ten przesunął zasadnicze momenty tego rozwoju z Kościołów europejskich na misyjne Kościoły lokalne. Przejmując zaś szczegółową myśl grzegorzową, pobudzał on życie religijne Kościołów europejskich przez nadanie mu wymiaru misyjnego⁴⁶. Oczywiście papież Leon XIII nie ograniczył się jedynie do udzielania wskazówek praktycznych, ale wskazaną tendencję włączył także do własnego nauczania doktrynalnego. W tej dziedzinie również jego pontyfikat ukształtował zasadniczą pozycję Kościoła do czasów dzisiejszych. Współczesna aktualność myśli Leona XIII wynika z jego największej zasługi teologicznej, którą było połączenie nauczania o działalności misyjnej z eklezjologią, czyli z nauczaniem o Kościele. W kontekście eklezjologicznym papież ten po raz pierwszy w czasach najnowszych wyraził się pozytywnie o wartości kultur pogańskich⁴⁷. W ten zaś sposób Leon XIII wprowadził do nauczania papieskiego dwa zasadnicze problemy dyskutowane w całej współczesnej teologii misji. Pierwszym z nich jest idea przeszczepiania Kościoła. Drugim z nich jest idea misyjnej akomodacji wcielającej Kościół w różne kultury. Rozwijając obie te myśli, teologia misji doszła do opracowania idei podstawowej nie tylko dla niej samej, ale i dla całej współczesnej eklezjologii. Takie bowiem wiodące znaczenie posiada ukształtowana w tym kontekście cała szczegółowa teologia Kościoła lokalnego⁴⁸. Wspomniane idee przeszczepiania Kościoła i akomodacji wcielającej służyły jedynie pogłębieniu tej właśnie prawdy teologicznej w nauczaniu uwzględniającym najbardziej znaczące problemy praktyczne aktualnego życia misyjnej wspólnoty ludu Bożego.

Nie można poważnie wątpić w to, iż myśl o rozszerzaniu się Kościoła poprzez prowadzenie działalności misyjnej była dla papieża Leona XIII najważniejszą ideą teologii misji. Papież ten bowiem swoją encyklikę misyjną *Sancta Dei Civitas* rozpoczyna od następującej wypowiedzi: „Święte Państwo Boże, którym jest Kościół, nie jest ograniczone żadnymi granicami krain; dlatego też Założyciel jego dał mu tę moc, aby z dnia na dzień coraz bardziej rozszerzać «przestrzeń swego namiotu i rozciągać płótna swego mieszkania» (Iz 54,2). I chociaż to pomnożenie chrześcijańskich narodów dokonuje się głównie przez wewnętrzne natchnienie i pomoc Ducha Świętego, to jednak na zewnątrz dochodzi do skutku przez pracę ludzi i na sposób ludzki; odpowiada to bowiem mądrości Bożej, by wszystkie rzeczy porządkować i doprowadzać do celu w taki sposób, jaki jest zgodny z ich własną naturą”⁴⁹.

Najgłębszą myślą teologiczną tej wypowiedzi jest wskazanie istnienia zależności pomiędzy celem działalności misyjnej a naturą Kościoła. Leon XIII stwierdza bowiem, że zadaniem apostołatu misyjnego jest rozszerzanie Kościoła po całym świecie z tej racji, iż realizacja powierzonej Kościołowi misji dokonuje się zgodnie z jego naturą bosko-ludzkiej instytucji. Taka idea spowodowała docenienie już przez tego papieża znaczenia problemu powstania Kościoła lokalnego w wyniku rozwoju katolickiej działalności misyjnej⁵⁰. To spostrze-

⁴⁶ Por. Zieliński, dz. cyt., 316n. O tym, że papież Leon XIII nie tylko znalazł, ale także bardzo wysoko ocenił myśl Grzegorza XVI o znaczeniu działalności misyjnej dla rozwoju życia Kościoła, świadczy dosłowne zacytowanie omówionego fragmentu wypowiedzi swojego poprzednika we własnej encyklice misyjnej (por. Leon XIII, *Sancta Dei Civitas*, 149).

⁴⁷ Por. Baumgartner, art. cyt., 581.

⁴⁸ Por. P. Colombo, *La teologia della Chiesa locale*, w: *La Chiesa locale*, red. A. Tessarolo, Bologna 1971, 5-38, 17, 21n.

⁴⁹ Leon XIII, *Sancta Dei Civitas*, 147n.

⁵⁰ Por. Zieliński, dz. cyt., 324.

żenie rozpoczęło rozwój jednej z głównych idei współczesnej teologii misji, którą jest właśnie nauczanie o Kościele lokalnym.

Pełniejsze ujęcie teologiczne problemów dostrzeżonych przez Leona XIII przede wszystkim ze strony praktycznej, przedstawił papież Benedykt XV w liście apostołskim *Maximum illud*. Podając syntezę nauczania o klerze lokalnym, papież ten rozwinął leonową myśl o misyjnym rozszerzaniu się Kościoła w szczegółową doktrynę misjologiczną o lokalnym wcielaniu się Kościoła w kulturę tubylczą na skutek prowadzenia chrześcijańskiej działalności misyjnej. W opinii tego papieża ostatecznym rezultatem katolickiego apostołatu misyjnego jest powstanie lokalnego Kościoła autochtonicznego, który „w sposób pełny i swobodnie czerpie z zasobów tubylców dla celów Królestwa, które nie jest z tego świata”⁵¹.

W świetle tego nauczania przeszczepianie Kościoła sprowadza się do adaptacji misyjnej, pojętej jako wcielanie Mistycznego Ciała Jezusa Chrystusa w poszczególne kultury lokalne⁵². Istotą tego procesu misjonarskiego pozostaje podwójne dążenie apostołskie. Z jednej strony należy zachować całe bogactwo lokalnej kultury, możliwe do przejścia w katolicyzm. Z drugiej strony ewangelizowanym narodom nie wolno narzucać niczego nowego poza samą wiarą chrześcijańską⁵³. Zasady tej naturalnie ani Benedykt XV, ani nawet Pius XI nie wypowiedział dosłownie. Stanowi ona jedynie całe podłoże teologiczne wskazówek praktycznych, wydanych przez tych papieży odnośnie do dzieła misyjnego.

Podjmując nauczanie swoich poprzedników o znaczeniu misyjnego kleru lokalnego, papież Pius XI jednak istotnie pogłębił teologiczną ideę misji będącej faktem kościelnym. Przypominając przełożonym katolickich placówek misyjnych o tym, że dzięki ich działalności apostołskiej „dokonuje się rozwój misji świętych (...) po to, aby Kościół Chrystusowy był założony i ugruntowany na tak wielkim ogromie ziemi”, papież ten równocześnie stwierdza, że dzisiaj te lokalne Kościoły pośród pogan mają składać się „z tych samych elementów, z jakich budowany był ongiś wśród nas, to jest z miejscowej ludności i z duchowieństwa poszczególnych obszarów”⁵⁴.

Słowa te nie tylko podejmują ideę uniwersalizmu katolickiego jako źródła dynamizmu kościelnego, którą wyraził już papież Leon XIII w zacytowanej powyżej wypowiedzi o Kościele nieograniczonym żadnymi granicami krain. Słowa te bowiem także bardzo wyraźnie pouczają o tym, iż nowe misyjne Kościoły lokalne nie są żadnymi terenami do zdobywania, ale prawdziwym Kościołem Chrystusowym⁵⁵. Wyciągając bardziej praktyczny wniosek z tej myśli teologicznej, papież Pius XI poucza przełożonych placówek misyjnych o złożoności zasadniczego obowiązku ciążącego na ich urzędzie. Głównym elementem tego obowiązku jest nie tylko troska — jak wynika to z przytoczonej powyżej wypowiedzi tego papieża — o rozwój lokalnego kleru i laikatu misyjnego, ale również troska o zakładanie rodzimych zgromadzeń zakonnych. Życie zakonne jest bowiem także jednym z tych zasadniczych członów, które według planu Bożego razem tworzą organizowanie Kościoła wśród ludów całego świata⁵⁶.

⁵¹ K. Journet, *Kościół Chrystusowy. Teologia o Kościele*, Poznań-Warszawa-Lublin 1960, 366; por. Benedykt XV, *Maximum illud*, 205.

⁵² Por. Chiochetti, art. cyt., 130n.

⁵³ Por. H. de Lubac, *Katolicyzm. Społeczne aspekty dogmatu*, Kraków 1961, 244.

⁵⁴ Pius XI, *Rerum Ecclesiae*, 245. Por. Seumoïs, *Théologie I*, 32; Journet, dz. cyt., 365n.

⁵⁵ Por. Chiochetti, art. cyt., 127.

⁵⁶ Por. Pius XI, *Rerum Ecclesiae*, 249.

A zatem w wypowiedziach na tematy misyjne papież Pius XI uwzględnia wszystkie trzy stany tworzące Kościół według ówczesnej eklezjologii, a mianowicie kler, laikat i zakonników. Bez wątpienia takie ujęcie tej problematyki korzysta z myśli tradycyjnej eklezjologii typu instytucjonalnego. Nie jest to jednak ugruntowanie tego rodzaju myśli eklezjologicznej, albowiem przez zastosowanie tych idei w wypowiedziach o lokalnych Kościołach terenów misyjnych papież Pius XI już dokonał zasadniczej zmiany dla najnowszej ewolucji doktryny eklezjologicznej Kościoła Nauczającego. Tą zmianą było przejście od wizji Kościoła powszechnego do wizji Kościołów lokalnych⁵⁷. Ta dokonana na gruncie teologii misji zmiana perspektywy eklezjologicznej przyniosła w rezultacie szybką ewolucję definicji Kościoła od określenia „instytucja doskonała”, poprzez ideę „Mistycznego Ciała Chrystusa”, do pojęcia „powszechny sakrament zbawienia”.

Dokonana przez papieża Piusa XI zmiana perspektywy eklezjologicznej ukształtowała także całe późniejsze nauczanie misyjne papieży okresu przed-soborowego. Najbardziej wpływ ten uwidacznia się w tym fakcie, iż dwie ostatnie encykliki misyjne tego okresu w całości zajmują się problemami apostołskimi, aktualnymi w konkretnych Kościołach lokalnych terenów misyjnych. Pierwszym z tych dokumentów jest encyklika *Fidei donum*, w której papież Pius XII zajmuje się problemami misyjnymi partykularnego Kościoła afrykańskiego. Drugim dokumentem tego typu jest encyklika *Princeps Pastorum*, w której papież Jan XXIII, uwzględniając „jedynie młode Kościoły lokalne Azji i Afryki, i doceniając ich znaczenie na progu nowych czasów, kładzie główny nacisk na ich własną żywotność i odpowiedzialność”⁵⁸. Obaj wspomniani papieże w swoim nauczaniu misyjnym uściślają także pewne szczegółowe myśli teologiczne, wynikające z zaakcentowania eklezjalnego wymiaru działalności misyjnej. Uściślenia te zasadniczo dotyczą występujących w perspektywie misyjnej wzajemnych relacji zachodzących pomiędzy powszechnym Kościołem Chrystusowym a poszczególnymi Kościołami lokalnymi.

Najistotniejszym problemem tych relacji była natura wzajemnego stosunku występującego pomiędzy powszechnym Kościołem Chrystusowym a poszczególnymi Kościołami lokalnymi w całym procesie realizacji misji ludu Bożego poprzez działalność misyjną. Aby rozwiązać ten problem, papież Pius XII musiał najpierw wyraźnie ukazać wzajemny związek zachodzący między dwoma celami działalności misyjnej, a mianowicie między ewangelizacyjnym szerzeniem zbawienia a przeszczepianiem Kościoła. Dokonał on tego w encyklice *Evangelii praecones*⁵⁹. Po tym wyjaśnieniu ten sam papież mógł już zasugerować w encyklice *Fidei donum*, iż w perspektywie misyjnej istotą stosunku zachodzącego pomiędzy powszechnym Kościołem Chrystusowym a poszczególnymi Kościołami lokalnymi jest „wzajemna wymiana żywotnych wartości”⁶⁰. W takiej wymianie wszystkie Kościoły dają i otrzymują owe wartości.

⁵⁷ Por. Colombo, art. cyt., 21. A. Kubiś (*Wprowadzenie do Lumen gentium — Konstytucji dogmatycznej o Kościele*, w: *Idee przewodnie soborowej Konstytucji o Kościele*, Kraków 1971, 7-44, 22 z przyp. nr 84) dostrzegł jedynie ugruntowanie eklezjologii instytucjonalnej w przedsoborowych dokumentach papieskich. Autor ten wylicza wśród tych dokumentów między innymi encyklikę *Rerum Ecclesiae* Piusa XI.

⁵⁸ Zapłata, art. cyt., 143; por. Seumoıs, *Théologie* I, 34n.; Chiocchetta, art. cyt., 127n, 131. Por. opinie o encyklice *Fidei donum*: Seumoıs, *Théologie* I, 34; Rweyemamu, art. cyt., 450.

⁵⁹ Por. Pius XII, *Evangelii praecones*, 321; Seumoıs, *Théologie* I, 32n.

⁶⁰ Pius XII, *Fidei donum*, 327. Por. Colzani, dz. cyt., 154; Chiocchetta, art. cyt., 127. Podkreślane jako nowa myśl, zarówno przez Chiocchettę, jak i przez Rweyemamu (art.

Tę sugestię Piusa XII doskonale pogłębił papież Jan XXIII wtedy, gdy teologicznie podsumował nauczanie swoich poprzedników o niezgodności separatystycznego nacjonalizmu z uniwersalizmem i katolickością misyjnego dzieła Kościoła. Przy tej okazji papież ten ostrzega wszystkich zainteresowanych przed zniszczeniem rzeczywistej jedności jakiejś wspólnoty chrześcijańskiej z całym Kościołem Chrystusowym. Jedność owa zostałaby zniszczona wtedy, gdyby w którymkolwiek Kościele lokalnym jego kler i lud zniszczył miłość powszechną⁶¹. Właściwy stosunek pomiędzy powszechnym Kościołem Chrystusowym a poszczególnymi Kościołami lokalnymi musi zostać zachowany zatem nie tylko u kresu apostołatu misyjnego czy w samym procesie działalności misyjnej. On musi istnieć także w źródle tej działalności, jakim jest miłość powszechna, nadająca misji Kościoła jej cały dynamizm. To podkreślenie związania każdego etapu realizacji misji poprzez działalność Kościoła wśród ludzi niewierzących z istotnym dla współczesnej eklezjologii eschatologicznym napięciem istniejącym pomiędzy powszechnym Kościołem Chrystusowym a poszczególnymi Kościołami lokalnymi pozostaje jedną z najbardziej doniosłych idei przedsoborowej teologii misji Kościoła. W następnym okresie ono także znacznie dopomogło powrócić Kościołowi do myśli o Boskim pochodzeniu misji Kościoła.

III. BOSKI CHARAKTER MISJI KOŚCIOŁA

Chociaż w przedsoborowej teologii misji Kościół znacznie pogłębił doktrynę o religijnym i eklezjalnym wymiarze działalności misyjnej, to jednak nigdy nie sformułował on wtedy dosłownych wypowiedzi o samej misji ludu Bożego i jej Boskim charakterze. Niemniej te idee teologii misji zostały rozwinięte w sposób pośredni przez papieży tego okresu. Raz jeszcze ta szczególna sytuacja została ukształtowana przez praktycyzm, jaki zdominował całe misyjne nauczanie papieskie przed Soborem Watykańskim II.

Początki teologicznej idei o jednej misji powierzzonej Kościołowi niewątpliwie znajdują się w nauczaniu papieskim o odpowiedzialności wszystkich członków ludu Bożego za dzieło misyjne. Taka myśl mieści się już w nauczaniu papieża Grzegorza XVI o odpowiedzialności całej hierarchii za obronę wiary oraz o jednoczeniu wysiłków wiernych, zmierzających do pozyskania wszystkich ludzi dla Chrystusa⁶². Podejmując tę ideę, papież Leon XIII rozwinął ją w jeden z głównych tematów własnej encykliki misyjnej. W tym dokumencie papież ów czyni cały lud Boży odpowiedzialnym za dzieło misyjne⁶³. I chociaż w następnych przedsoborowych encyklikach misyjnych idea ta ustąpiła pierwszego miejsca nauczaniu papieskiemu o kolegialnej odpowiedzialności biskupów za misję Apostołów trwającą w Kościele, to jednak papieże nigdy z niej nie zrezygnowali. Zresztą idea ta powróciła na pierwszy plan nauczania papieskiego

cyt., 453, 457), nauczanie Piusa XII o niezakończeniu działalności misyjnej z momentem ustanowienia lokalnej hierarchii kościelnej (por. Pius XII, *Fidei donum*, 321), bezpośrednio wynika jako wniosek praktyczny ze wskazanej idei misji eklezjalnej, rozumianej jako wzajemna wymiana żywotnych wartości między Kościołami.

⁶¹ Por. Jan XXIII, *Princeps Pastorum*, 354. Pełną konsekwencję teologiczną z tego nauczania wyprowadzą dopiero ojcowie Soboru Watykańskiego II w DM 20.

⁶² Por. Grzegorz XVI, *Probe nostris*, 141, 145n.

⁶³ Por. Leon XIII, *Sancta Dei Civitas*, 153n; Zapłata, art. cyt., 133.

o problemie misyjnym w tym samym dokumencie, w którym jasno i wyraźnie została podana pełna nauka o związkach całego kolegium biskupiego z apostołską misją trwającą w Kościele Chrystusowym. Dokumentem tym jest encyklika *Fidei donum* papieża Piusa XII⁶⁴. W kontekście tego nieustannego nauczania papieskiego o wybitnie praktycznym charakterze, dokonało się nie tylko przejście myśli Kościoła od pojęcia „działalność misyjna” do bardziej teologicznego terminu „misja”. Równoległe bowiem z tą ewolucją teologiczną rozwijała się na tle nauczania o religijnym i eklezjalnym wymiarze dzieła ewangelizacji narodów idea Boskiego charakteru misji Kościoła.

Poszczególne elementy istotne idei Boskiego charakteru misji kościelnej znajdują się we wszystkich encyklikach misyjnych okresu przedsoborowego. Jednakże pełną syntezę tych myśli teologicznych uczyniło dwóch papieży: Benedykt XV i Pius XI. Doktryna ta została sformułowana na bardziej konkretnym podłożu papieskich apeli dotyczących wzmożenia wysiłków apostołskich, podejmowanych przez samych misjonarzy.

W liście apostołskim *Maximum illud* papież Benedykt XV najpierw przypomina wszystkim misjonarzom, że to w ich ręce „przede wszystkim złożone jest wraz z rozkrzewianiem nauki chrześcijańskiej zbawienie tylu dusz”. Wyłączna troska o te sprawy jest wzniosłym i wielkim zadaniem, ponieważ „to, co wam zlecono — kontynuuje papież — jest rzeczą Boską, daleko przekraczającą znikomość spraw ludzkich”⁶⁵. Powracając do tej samej refleksji, Benedykt XV nieco dalej stwierdza: „Sprawą na wskroś Boską jest (...) szerzenie nauki chrześcijańskiej, bo tylko sam Bóg przenika dusze, by i umysły oświecić blaskiem prawdy, i wole rozpromienić ogniem cnót, wlewając odpowiednie moce człowiekowi, aby szedł za tym i to wypełniał, co uzna za prawdę i dobro. Dlatego, jeżeli Pan nie wesprze sługi, próżne będą jego wysiłki. Ufny jednak w pomoc łaski Bożej, której nigdy nie zabraknie temu, kto o nią prosi, niech dzielnie naprzód rozwija swoją działalność”⁶⁶. Boski charakter misji realizowanej przez działalność misjonarską osadzony jest zatem na fundamencie łaskawej aktywności Boga działającego zarówno w misjonarzu, jak i w ewangelizowanych braciach. Owa łaskawa działalność Boga nadaje całą skuteczność dziełu misyjnego ewangelizowania narodów.

Podejmując tą samą myśl misjologiczną, papież Pius XI dokonał zarazem jej istotnego pogłębienia. Polega ono na połączeniu nauczania o Boskim charakterze działalności misyjnej z myślą o jej wymiarze eklezjalnym. Na samym początku encykliki *Rerum Ecclesiae*, wspominając papieski obowiązek troski o rozwój całego Kościoła Chrystusowego, Pius XI stwierdził, że zadanie to obejmuje również szczegółowy obowiązek pobudzającego kierowania dziełem ewangelizacji narodów. „Nie w innym bowiem celu — poucza ten papież — został założony Kościół, jak po to, aby szerząc po całym świecie Królestwo Chrystusa, doprowadził wszystkich ludzi do uczestnictwa w zbawczym odku-

⁶⁴ Por. R w e y e m a m u, art. cyt., 476. Stałość papieskiego nauczania o odpowiedzialności każdego wiernego za misyjne dzieło szerzenia wiary najlepiej potwierdza odpowiednie odwołanie się do encyklik misyjnych przez Ojców Soboru Watykańskiego II; por. K. Müller, *Misjonarze. DM 23-27*, w: *Misje po Soborze*, 186-204, 187. Postępujący w nauczaniu Piusa XI i Piusa XII rozwój myśli o misyjnej roli episkopatu zgrabnie przedstawił J. Masson, *La missione continua*, Bologna 1975, 290n.

⁶⁵ Benedykt XV, *Maximum illud*, 206.

⁶⁶ *Tamże*, 211. Podobną ideę wyraził już Leon XIII, mówiąc o boskim charakterze materialnej pomocy udzielanej przez wiernych dla wsparcia katolickiej działalności misyjnej, por. Leon XIII, *Sancta Dei Civitas*, 154.

pieniu. (...) Wiadomo zaiste, że Poprzednicy Nasi poprzez wszystkie wieki wypełniali Boskie Orędzie, nakładające na nich obowiązek nauczania i udzielania chrztu wszystkim narodom, w ten sposób, że posyłani przez nich kapłani (...) starali się, choć z różnym skutkiem, oprzemienić blaskami wiary naszej Europę, a następnie także ledwo co odkryte i zbadane, nieznane przedtem lądy⁶⁷.

W słowach tych została wypowiedziana jakby mimochodem myśl o Boskim i kościelnym charakterze misji nieustannie realizowanej w samym fakcie wysyłania misjonarzy. Ta sama myśl, jednak już w bardzo wyraźny sposób, została wypowiedziana przez Piusa XI kilka miesięcy później, w *Liście apostolskim do przetożonych nad misjami w Chinach*. Jak trafnie zauważył K. Bajerowicz „list ten jest niejako dopełnieniem encykliki *«Rerum Ecclesiae»*”⁶⁸. Dlatego nie jest żadnym przypadkiem to, że znajdują się w nim między innymi następujące słowa: „A przecież sama nazwa Kościoła katolickiego — powszechnego — wystarcza, aby zrozumieć, że Kościół odnosi się do wszystkich ludów ziemi, obejmując wszystkie narody, gdzie już nie ma Greka ani Żyda, obrzezania ani nieobrzezania, barbarzyńcy, Scyty, niewolnika, wolnego, lecz wszystkim we wszystkich jest Chrystus» (Kol 3,11), a wszyscy ludzie są braćmi, «jeden bowiem jest Ojciec wasz, Ten w niebie» (Mt 23,9) i wszystkim dostępną jest łaska odkupienia, przez którą zyskuje się prawo do wiecznej chwały, stając się «dzieńdzicami Boga, a współdziedzicami Chrystusa» (Rz 8,17). I dlatego z rozkazu samego Chrystusa Pana: «głoście Ewangelię wszelkiemu stworzeniu» (Mk 16,15), głoszenie Ewangelii odnosiło się i wciąż się jeszcze odnosi do wszystkich ludzi. Toteż misjonarze, którzy są wysłannikami Królestwa Bożego, otrzymali nie od rządów, lecz od Boga swe wysokie posłannictwo: «nie wyście Mnie wybrali, ale Ja was» (J 15,16), a Kościół święty upoważnił ich do nauczania. Nie są to więc posłowie ziemscy tylko niebiescy, to jest następcy w dziele Chrystusa i Jego Apostołów na ziemi. Cała historia Kościoła wykazuje nam, że jest wierny Boskim nakazom⁶⁹. Zgodnie z tym bardzo precyzyjnym nauczaniem papieskim misja będąca faktem kościelnym, posiada równocześnie charakter boski. Ten boski charakter całej misji Kościoła wywodzi się przede wszystkim z jej nadprzyrodzonego źródła.

Wskazując na Boskie pochodzenie misji Kościoła, papież przedsoborowi w swoim nauczaniu równocześnie od samego początku łączy rzeczywistość ewangelizacyjną z działalnością poszczególnych osób Trójcy Przenajświętszej. W tym nauczaniu papież stale wskazują na rolę Opatrzności Bożej przy rozwijaniu się poszczególnych elementów składowych kościelnej działalności misyjnej. A zatem kościelna realizacja misji dokonuje się według odwiecznego planu zbawczego Boga Ojca. Dostyć wyraźnie naucza o tym papież Pius XI⁷⁰. Bez-

⁶⁷ Pius *Rerum Ecclesiae*, 235n. Warto odnotować, że dopiero papież Jan Paweł II podjął i rozwinął myśl Piusa XI o związaniu misji z dziełem Odkupienia (por. J. Esquerda Bifet, *Redención y misión*, Euntes Docete 37 (1984) 31-64, 31-38). Oryginalność tej myśli Piusa XI podkreśla też Colzani (dz. cyt., 50).

⁶⁸ Bajerowicz, dz. cyt., 72. Wywołuje małe zdziwienie fakt pominięcia tak ważnego dokumentu papieskiego w zbiorze *Breviarium missionum*.

⁶⁹ Pius XI. *List apostolski do przetożonych nad misjami w Chinach*, w: Bajerowicz, dz. cyt., 74. W przytoczonym fragmencie listu poprawiono cytaty z Pisma świętego według trzeciego wydania *Biblii Tysiąclecia* (Poznań-Warszawa 1982) oraz usunięto niektóre archaizmy językowe.

⁷⁰ Por. Pius XI, *Rerum Ecclesiae*, 249: „Co się zaś tyczy (...) organizowania wśród Waszych ludów Kościoła Chrystusowego, to koniecznie trzeba zastosować wszystkie elementy, jakie według Planu Bożego wchodzą w jego skład”. O wpływie Opatrzności Boskiej na działalność misyjną między innymi wspominają: Grzegorz XVI, *Probe nostris*, 145; Leon XIII, *Sancta Dei Civitas*, 149; Benedykt XV, *Maximum illud*, 204; Jan XXIII, *Princeps Pastorum*, 341. Por. De Lubac, dz. cyt., 244n.

pośrednim źródłem misji trwającej do końca czasów w Kościele jest ostatni nakaz zmartwychwstałego Jezusa Chrystusa.

Z przeprowadzonych w pierwszej części niniejszego artykułu rozważań wynika, że papież przedsoborowi nieustannie powołują się na to wydarzenie zbawcze. Jasno sformułowana przez papieża Benedykta XV myśl chrystocentryczna przedsoborowej doktryny misyjnej Kościoła swoje najgłębsze rozwinięcie teologiczne zyskuje w nauczaniu papieskim tego okresu o misyjnym charakterze Mistycznego Ciała Jezusa Chrystusa⁷¹.

Misyjnej doktrynie przedsoborowego Kościoła nie jest także obca myśl o ożywiającym wpływie Ducha Świętego na działalność misyjną ludu Bożego. Dokładne wypowiedzi papieży o misyjnym wymiarze działalności Trzeciej Osoby Boskiej zostały sformułowane już na samym początku ewolucji myśli o misji będącej faktem eklezjalnym⁷². A zatem w nauczaniu papieży przedsoborowych Boski charakter misji Kościoła został przedstawiony jako rzeczywistość posiadająca swój początek w tajemnicy Trójcy Przenajświętszej. Oprócz myśli o wpływie poszczególnych Osób Boskich na działalność misyjną Kościoła, tę trynitarną wizję misji ludu Bożego Nowego Przymierza zawiera także nieustanne nauczanie papieży przedsoborowych o miłości będącej źródłem żywotności dzieła ewangelizacji narodów⁷³. Miłość bowiem nadaje cały dynamizm kościelnej misji rozkrzewiania wiary chrześcijańskiej w analogiczny sposób do tego, w jaki nadaje ona misteryjny dynamizm całemu życiu i dziełu Trójcy Przenajświętszej.

IV. PODSUMOWANIE

Trwający od prawie dwóch wieków najnowszy rozwój dzieła misyjnego jest niewątpliwie skutkiem zwrócenia uwagi na to, iż działalność misyjna na tyle jest faktem charyzmatycznym, na ile jest faktem eklezjalnym. Teologicznie idea ta dojrzała powoli przede wszystkim pośród nauczania papieskiego o konkretnych problemach misyjnej praktyki Kościoła. Wskazując na drogi rozwiązywania tych problemów, Kościół równocześnie rozwijał zasadnicze myśli teologiczne tej wizji. Ten proces jest doskonale widoczny w nauczaniu misyjnym papieży przedsoborowych, potraktowanym jako całość.

Idea misji Boskiej jako faktu eklezjalnego nie jest statycznym elementem doktrynalnym encyklik misyjnych papieży przedsoborowych. Przeprowadzone powyżej analizy wyraźnie wskazują na jej nieustanny rozwój polegający na zgłębianiu poszczególnych myśli składowych tej idei. W toku tej ewolucji papieży uściślają także wiele istotnych twierdzeń teologii misji. Te szczegółowe idee misjologiczne koncentrują się wokół nauczania papieskiego o religijnym charakterze działalności misyjnej, o jej wymiarze eklezjalnym oraz o Boskim

⁷¹ Por. Benedykt XV, *Maximum illud*, 200 (zacytowane powyżej z danymi w przyp. nr 20); Pius XII, *Evangelii praecones*, 316; tenże, *Fidei donum*, 327n; Jan XXIII, *Princeps Pastorum*, 359; Congar, art. cyt., 109 z przyp. nr 73; Zapłata, art. cyt., 142; Rweyemamu, art. cyt., 452.

⁷² Por. Leon XIII, *Sancta Dei Civitas*, 147n: „...to pomnažas Docete 37 (1984) 31-64, 31-38). Oryginalność tej myśli Piusa XI podkreśla też Colzani (dz. cyt., 50).

⁷³ Journet, dz. cyt., 362n; Colzani, dz. cyt., 51; Chiochetta, art. cyt., 132-134.

pochodzeniu samej misji Kościoła. W tym kontekście zostają poruszone między innymi takie szczegółowe problemy teologiczne, jak: związek wiary i posłannictwa Kościoła, wynikająca z ostatniego nakazu zmartwychwstałego Pana ciągłość i apostołskość misji, priorytet zbawienia przed elementem kulturotwórczym w katolickiej działalności misyjnej, kolegialność posługi biskupiej, wizja kościoła lokalnego, uniwersalizm katolicyzmu i trynitarne źródło misji ludu Bożego Nowego Przymierza. Te i inne poruszone przez papieży przedsoborowych zagadnienia tworzą zasadniczy szkielet teologii misji współczesnego katolicyzmu⁷⁴. W toku dalszej ewolucji tej dyscypliny teologicznej Kościół przede wszystkim dokonał ich syntetyzującego scalenia w idei dynamizmu eklezyjalnego.

Przeprowadzona refleksja wskazuje w końcu wyraźnie na niestusność pewnej, dosyć płytkiej opinii niektórych teologów misji. Zgodnie z tą opinią błędem byłoby poszukiwanie zasadniczych idei teologii misji w nauczaniu zawartym w encyklikach misyjnych papieży przedsoborowych ze względu na ich zdecydowanie praktyczny charakter⁷⁵. Tym czasem — jak słusznie to wcześniej zauważono, a co także potwierdziło niniejsze studium — ów praktyczny charakter misyjnego nauczania papieskiego nadaje mu jedynie koloryt pastoralny, lecz nie pozbawia go głębokich myśli teologicznych. W ten sposób roztropnie unikając zbytecznej dyskusji o poglądach różnorodnych szkół teologicznych, papieże przedsoborowi zgrabnie wyrazili w swoich wypowiedziach misyjnych realną świadomość Kościoła Chrystusowego⁷⁶. Zawarta w wypowiedziach przez tych papieży słowami teologia misji stała się głosem Kościoła, traktującym o ciągle aktualnym problemie misji Boskiej trwającej w ludzie Bożym Nowego Przymierza.

THE IDEA OF GOD'S MISSION BEING THE ECCLESIASTICAL FACT ACCORDING TO MISSIONARY ENCYCLICALS BEFORE THE COUNCIL

Summary

The top priority of the practice before the theory of mission was an immutable principle for the Church of Jesus Christ in the two thousand years of her history. This rule was observed also by the Church in the modern process of development of the missionary activity during the last two centuries. No doubt, this development is an outcome of paying more and more attention to this, that the missionary work is as well an ecclesiastical fact as it is a charismatic one. Such

⁷⁴ Por. Colzani, dz. cyt., 155n.

⁷⁵ Por. G. Evers, *Storia e salvezza*, Bologna 1976, 38, 46. Ta opinia zdaje się powodować całkowite ignorowanie doktryny papieskich encyklik misyjnych przez teologów pozostających pod wpływem tzw. teologii wyzwolenia. Przykładowo por. J. Conblin, *The Meaning of Mission*, New York 1977; tenże, *Sent from the Father*, New York 1979; Ch. S. Song, *Christian Mission in Reconstruction: an Asian Analysis*, New York 1977; W. Bühlmann, *La Terza Chiesa alle porte*, Roma 1976 i inne publikacje tego rodzaju.

⁷⁶ Por. Colzani, dz. cyt., 50,52; Chiocchetta, art. cyt., 124n, 128; Rweyemamu, art. cyt., 451.

an idea has theologically slowly grown up in the papal teaching about some real problems regarding the missionary practice of the Church. The Teaching Church developed the theologically fundamental thoughts of this ecclesiastical vision of the mission when it pointed to the ways of solving these problems. Such a process can be perfectly observed in the whole of the missionary teaching of the pre-conciliar popes.

The idea of God's mission which is the ecclesiastical fact, is not a static component of the doctrine enclosed in the missionary encyclicals of the pre-conciliar popes. Before the Second Vatican Council, this idea was perpetually developed in this teaching by the ways of going deeply into particular questions connected with it. The popes also explicated a lot of essential thoughts of the theology of mission in the course of this evolution. These particular ideas of the pre-conciliar missiology converge in the three main points of the papal teaching from that period, namely in the teaching about the religious nature of the missionary activity, about its ecclesiastical dimension and about the Divine character of the mission of the Church. Together with other questions mentioned by the pre-conciliar popes, those ideas form a fundamental schedule of the Catholic theology of mission up to these days. During a further evolution of this branch of theology, the Teaching Church has first of all integrated those thoughts into a principal idea of the Church's dynamism.

In the pre-conciliar period, a development of the theological thought about a strict connection between the missionary task of the Church and the Christian faith, was a source of the papal teaching about the religious nature of the missionary activity. This development was grounded on a specification of the papal teaching about the permanence of the mission, its apostolical dimension and its connections with the Salvation of Christ. A subtle maturation of some papal thoughts about the ecclesiastical dimension of the mission of the Church was a direct result of this theological evolution. It is obvious, that the less speculative question of the ecclesiastical dimension of the missionary activity was developed in a more analytical way by the very practical statements of the pre-conciliar popes about the missionary problems.

A generative dynamism of the faith is a source of the ecclesiastical dimension of the missionary activity. When the pre-conciliar popes developed the thoughts about the faith, the mission and the Church, they also brought up the teaching about the missionary activity tending towards an incorporation of the Church in the native culture of the evangelized people. An incorporating accommodation remains the essence of this process of the transplantation of Christ's Church. The Teaching Church slowly accomplished in that theological context a great change of the whole perspective which forms its view of the People of God of the New Covenant. This change consists in a replacement of the vision of Christ's universal Church by the vision of some particular Churches. The new ecclesiological perspective generates in the theology of mission an emphasis on the connections of the source of the missionary activity, its exact process and its aim with an eschatological tension, which exists between Christ's universal Church and the individual local Churches. Such a thought remains one of the most significant ideas in the theology of mission elaborated by the pre-conciliar Church.

An idea of the Divine character of the Church's mission was developed in the indirect way by the pre-conciliar popes. The theological thought about the one mission given to the whole Church of Christ was elaborated in the context of the papal teaching about the responsibility of all the Church's members for the

missionary work. When the popes Benedict XV and Pius XI carried on the idea of the only one mission in their teaching about the obligations of the missionaries, they both presented a synthesis of some earlier thoughts about the Divine character of the mission of the Church. These two popes taught, that the Almighty God is in the beginning of the Church's mission. He also works by his grace in the exact process of the evangelization of the people and He gives it the whole of its efficacy. The other pre-conciliar popes also knew these thoughts, because since the very beginning of their missionary teaching, they all united some particular parts of the evangelizing process with the works of the individual Persons of the Holy Trinity. This trinitarian view of the mission of the Church is also hidden in the papal pre-conciliar teaching about love, which is the ultimate source of the vivacity of the missionary work.

There is no serious doubt that the missionary teaching of the pre-conciliar popes is more practical than theoretical. But this practical nature only gives a pastoral character to this teaching. It does not deprive it of its very deep theological thoughts. So those popes spoke out the real theological consciousness of the missionary Church without any unnecessary discussion about the different opinions of the various theological schools. It was observed before and it has been also confirmed by this study. The missionary teaching of the pre-conciliar popes became an official teaching of the Church of Christ in that way.